

Dietrich Scholze-Šolta

Nabožina a narodnosť pola katolskich Serbow w Hornjej Łužicy

W běhu wulkeho pućowanja ludow (4.–6. lětstotk po Chrystusu) běchu germanske skupiny kaž Burgundojo abo Wandalajo teritorij na wuchod wot Łobja a Solawy wopuščili. W 6. a 7. lětstotku dóndžechu poněčim słowjanske kmjeny do regionow pozdžišeje srjedźneje Němskeje. Po wšelakich pućach běchu so ze swojeje pradomizny sewjernje Karpatow, něhdže mjez Wisłu a Dnjeprom, do směra na zapad podali. Nowy sydlenki rum ca. 20 serbskich kmjenow wopřija nimale 40 000 kwadratnych kilometrow. Wobmjezowany běše w juhu wot srjedźnych horin, w sewjeru sahaše hač do džensnišeho Berlina. Někotre kmjeny dóstachu so w zapadže pod frankowski wliw. W chronice Fredegara so woni pod lětom 631 – lačonsce jako Surbi – přeni raz naspomnichu. Ličba słowjanskich sydlerjow trochuje so za srjedźowěk na někak 160 000 ludźi.¹

Wuchod jich regiona bě poměrnje husto wobsydleny, přetož tam namakašćej kmjenaj Łužičanow (w džensnišej Delnjej Łužicy) a Milčanow (w Hornjej Łužicy) nowu domiznu. Po konsolidowanju wuchodofrankskeho mócnarstwa zahaji sakski kral Heinrich I. wokoło 920 dobywansku wuprawu přećiwo zapadosłowjanskim rodžinskim zwjazkam mjez Solawu a Łobjom. Do lěta 932 podćisny sej tež kmjeny dale na wuchod, z nowonatwarjeneho Mišnjanskeho hrodu, na př. Milčanow a Łužičanow. Z tym skónči so za nich 300-lětna njewotwisnosť. Na wojski triumf scěhowašćej kolonizacija a germanizacija. Hinak hač Polacy abo Češa njewutworichu połobscy Słowjenjo swojski stat – a tak buchu woni politisce do němskich cyłkow zapřijeći: wot Swjateho romskeho mócnarstwa hač do Zwjazkoweje republiki Němskeje.²

Hišće w 10. lětstotku započa so mjez Solawu a Łobjom w zapadže a Wódrú/Bobrom/Kwisu na wuchodže christianizacija, kotraž přesadzi so pod wotpowědnym knježičelom a ze statnej moci. 968 založi cyrkwinska synoda misioniske biskopstwa Mišno, Mjezybor a Žitč (wot 1030 w Naumburgu), wone podstějachu Džewinskemu (Magdeburgskemu) arcybiskopstwu. Přenje 50 cyrkwjow w Mišnjanskim biskopstwe nasta mjez 10. a 12. lětstotkom. K nim slušeše cyrkej swj. Jana (džensa swj. Pětra) na najwyšim městnje Budyšina (němsce Budissin, wot 1868 hamtsce Bautzen), 1002 jako „civitas Budusin“ přeni króc w historiskich žórlach mjenowaneho. Tehdom dóndže k wobronjenemu konfliktej z pólskim wójwodu Bolesławom Chrobłym, kiž dósta 1018 w Budyskim měrje kraj Milčanow a Łužičanow za swoje leno. Jeho syn a naslědnik kral Mieszko II. zhubi jón 1031 na dobro krala Konrada II., z čimž připadnyšćej pozdžišej Łužicy doskónčnje němskemu mócnarstwu. Sakski krajny stawiznar Karlheinz Blaschke je měnjatu politisku přisušnosť w slědowacych epochach w jednej sadze zjimał: „Das im 10. und 11. Jahrhundert von Deutschen und Polen umstrittene Sorbenland um Bautzen wurde zum Land des Reiches, vom Kaiser 1158 an Böhmen verliehen, es fiel 1253 an Brandenburg, wurde 1268 geteilt, kam 1319 bzw. 1329 wieder an Böhmen [...],

¹ Frido Mětsk: Die Stellung der Sorben in der territorialen Verwaltungsgliederung des deutschen Feudalismus. Bautzen/Budyšin 1968, s. 100 sc.

² Přir. Dietrich Scholze: Die Situation der Sorben in Vergangenheit und Gegenwart. W: Europa Regional (Leipzig) 10 (2002) 2, s. 51–56.

wurde 1635 Kursachsen überlassen und 1815 zwischen Sachsen und Preußen aufgeteilt.“³

Rozpřestrěwanje křesćanstwa pola Łužičanow a Milčanow traješe hač do kónca 12. lětstotka. Němscy misionarjo njeznajachu zwjetša słowjansku rěč.⁴ Ale běchu tež wuwzaća: Džesaty Mišnjanski biskop Beno (1066–1106), 1523 swjaty prajeny, je pječa serbsce přědował. Duchowne zastaranje Łužicy wosta hišće lětdžesatki njedospołne, koncentrowane na hrodžišća. Hakle ze srjedžowěkowski kolonizaciju 12. a 13. lětstotka, hdyž přičahowachu nowosydlerjo ze Sakskeje, Frankowskeje, Durinskeje, Bayerskeje abo Flamskeje, stajachu w nowych wsach tež nowe cyrkwyje. Wokoło 1215 založichu w Budyšinje kolegiatny kapitel swj. Pětra, kiž dohladowaše wuchodne kónčiny Mišnjanskeho biskopstwa. Z tym dósta Łužica na dołhi čas swoje duchowne srjedžišćo. Při tutej centralnej cyrkwi namaka archidiakon, jako zastupjer biskopa, swoje sydło.

Na spočatku 15. lětstotka bu nabožna jednota regiona přez Husitow wohrožena. Romska cyrkej boješe so, zo móhło so reformatoriske hibanje na Łužicu rozšěrić, hladajo na etniske a rěčne přiwuznistwo Serbow z Čechami. Tola wobmyslenja njemějachu přičiny: Pohanscy Słowjenjo drje běchu so dołho přećiwo křesćanstwu wobarali, ale mjeztym běchu we wěryje skrućeni. Hornjołužiske stawy wupowědžichu 1467 utra-kwistej kralej Jiříje z Poděbrad poslušnosť a přiwobročichu so mađžarskemu kralej Matthiasej Corvínusej.

Hač dosrjedž 16. lětstotka rozšěri so Lutherowa reformacija w mnohich kónčinach srjedźneje Němskeje, mjez nimi běštej cyła Delnja Łužica a sewjerna kaž wuchodna Hornja Łužica. „Der Glaubenswechsel vollzog sich gegen den Willen des böhmischen Landesherrn in der Regie der Landstände, die das ‚Ius reformandi‘ beanspruchten und durchsetzten.“⁵ Tak buchu wšitke wosady ewangelske, kotrež podstajachu stawnemu knjejstwu, ryćerkubłu abo městu. W Zhorjelcu přědowaše so 1520 přěni króć ewangelsce, přjedy hač so lutherske wuznaće 1523 oficialnje zawjedže. 1524 sčěhowaše Budyšin tutomu přikładej, 1525 Žitawa. Tute tři města słušachu k sylnemu Zwjazkej hornjołužiskich šesćiměstow. We hłownym božim domje Hornjeje Łužicy, w Budyskej kolegiatnej cyrkwi swj. Pětra, namaka so hižo 1524 kompromis, kiž wobsteji mjeztym nimale poł lěttysaca: We hłownym džělu twarjenja dđeržachu so wotnětka bože služby po ewangelskej liturgiji, w chórje kemše po katolskej tradiciji. Schadžowanske časy buchu dokładnje wothłosowane. Cyrkej swj. Pětra je najstarša a najwjetša simultana cyrkej Němskeje a mjez nimi zdobom jenička biskopska cyrkej (wot 1980 konkatedrala).⁶

Měšćanske rady wšak njeběchu sej stajnje přezjedne wo konsekwencach, wosebje wo nowych swobodach duchownych. Fararjo, kotřiž so woženichu, dyrbjachu hdys a

³ Karlheinz Blaschke: Zur Siedlungs- und Bevölkerungsgeschichte der Oberlausitz. W: Oberlausitzer Forschungen. Beiträge zur Landesgeschichte. Wud. Martin Reuther. Leipzig 1961, s. 60.

⁴ Teologa a stawiznar Michał Hórník pak zastupowaše na kóncu 19. lětstotka měńjenje, zo Serbow misionowachu tež emisarjo Wulkomorawskeho mócnarstwa, zo wukonještaj Cyril a Metod, japoštołaj Słowjanow, znajmjeńša swój ideelny wliw.

⁵ Rudolf Kilank: Die Sorben. Ein Blick in die Geschichte. W: Eine Kirche – zwei Völker. Deutsche, sorbische und lateinische Quellentexte und Beiträge zur Geschichte des Bistums Dresden-Meißen. Von der Wiedererrichtung bis 1929. Wud. w nadawku Tachantskeho kapitla swj. Pětra Dieter Grande a Daniel Fickenscher. Bautzen-Leipzig 2003, s. 530.

⁶ Přir. Heinz Henke: Wohngemeinschaften unter deutschen Kirchendächern. Die simultanen Kirchenverhältnisse in Deutschland – eine Bestandsaufnahme. Leipzig 2008, wos. s. 34–37.

hdys wosadu wopuścić. Při mandželskej jednaše so husćišo wo dotalnu hospozu, kotraž bě w dwurěčnych kónčinach zwjetša Serbowka. Wšědny dzeń na farje so přez to lědma změni. Cyrkej a fara wostašej tež po Lutherowych předstawach přenjeje zetkanišći wěriwych. Na wsach dóndže zrědka k pušćenju abo wuhnaću katolskich měšnikow. Hakle w padže přirodneje wakancy so ewangelski předar zasadzi. Tak móžeše so změna konfesije samo přez lětdžesatki čahnyć.⁷

Swojorazna wustawowa struktura nominalneho markhrabinstwa Hornjeje Łužicy w 16. lětstotku dowjedže skónčnje ke koeksistenciji wobeju křesćanskeju wěrywuznacow. Jako „stawowa republika“ (Blaschke) knježachu zhromadnje města, zemjanstwo a nabožny staw, t. r. tachantstwo a tři klóštry. Princip „Cuius regio, eius religio“ njenjažo waše krajny knjez – tehdom česki kral –, ale wotpowědny patron cyrkwyje. Městny knježićel postaji, w kotrej formje měješe so swjate woprawjenje poskićić.

Po reformaciji ličeše wjace hač 90 % wosadow k lutherskej konfesiji, ale krajna wustawa garantowaše tež eksistenciu farow, kotrež při starej wěrje wostachu. Běchu to wsy z cyrkwami, kiž słušachu k Budyskemu tachantstwu abo ke klóštram Marijiny doł, Marijina hwězda a Lubań. Na tutej situaciji njeje so do džensnišeho – hač na Lubań, kotryž připadny 1945 Pólskej – wjele změniło, byrnjež katolske wosady jenož 7 % wučinili. Jako přědžesťej markhrabinstwje Hornja a Delnja Łužica 1635 jako leno wot českeje króny na sakskeho kurwjercha, zawěšći t. mj. Tradiciski reces stabilnosć konfesionalnych poměrów. A dokaž njewobsteješe krajny cyrkwinski zakoń, móžachu so pozdžišo tež mjeńše nabožne skupiny zasydlić, tak kaž – wot 1722 w Hornjej Łužicy – Ochranowska bratrowska jednota.

Runje konfesionalne wuwice dopokazuje wosebitu rólu Hornjeje Łužicy, „die aufgrund ihrer Stellung als Nebenland bzw. aufgrund der Absenz der fürstlichen Zentralgewalt im Land nicht dem ansonsten üblichen Homogenisierungsdruck ausgesetzt war und zur Region einer fast einzigartigen religiösen Pluralität wurde“⁸. Njebě krajneho knjeza, kiž by jednotnu nabožinu přikazać móhl. Kaž w němskim mócnarstwje scyła, tak knježeše tež w „Lusatii superioris“ ze swojimi 6 000 kwadratnymi kilometrami rozměra koeksistencija ewangelskich a katolskich wosadow. W tutym fakće su někotři slědžerjo zarodk moderneje tolerancy spóznałi. Pokazuje na to sprěnja simultany charakter Budyskeje tachantskeje cyrkwy swj. Pětra, kiž bu lěta 1543 doskónčnje rjadowany. Jako druhi indic plaći hornjołužiski pochad tolerantneho rozswětlerja Gottholda Ephraima Lessinga, kotryž přiwza do swojeje dramy „Nathan Mudry“ (1779) slawnu parablu wo pjeršćenju.

Zasadne socialne změny po reformaciji nastupachu Němcow runje tak kaž Serbow. 1560 pomjenowa so Budyski tachant Johann Leisentrit jako japoštołski administrator wobeju Łužicow. Ze swojim diplomatiskim skutkowanjom wobchowa w regionje džěle stareho Mišnjanskeho biskopstwa, tež hdyž Rom njedowoli nowu diecezu. (Znowawutworjenje biskopstwa ze sydłom w Budyšinje sta so hakle po Přenjeje swětowej wójnje, w lěće 1921.) Kolegiatny kapitl, pozběhnjeny faktisce do dostojnosće tachantskeho kapitla, dósta biskopsku jurisdikciju za katolske wosady we Łužicomaj.

⁷ Přir. k tomu wotrězk „Einführung“ w: Stätten und Stationen religiösen Wirkens. Studien zur Kirchengeschichte der zweisprachigen Oberlausitz. Wud. Lars-Arne Dannenberg a Dietrich Scholze. Bautzen/Budyšin 2009, s. 11–14.

⁸ Winfried Müller: Vielfalt in der Region. Die Oberlausitz in der Frühen Neuzeit. W: Lausitzer Archivalandschaften. Beiträge der wissenschaftlichen Tagung zum 75-jährigen Jubiläum des Staatsfilialarchivs Bautzen. Red. Jörg Ludwig/Peter Wiegand. Halle/S. 2009, s. 23.

Wone ležachu wšě w třiróžku mjez pozdžišimi wokřesnymi městami Budyšin, Kamjenc a Wojerecy, na wobsydstwje klóštra Marijina hwězda abo Budyskeho tachantstwa. Wobydlerjo tutych wosom katolskich farow słušachu skoro wšitcy k (hornjo)serbskej ludności. Hdyž přewza kurwjerch 1635 w Praskim měrje wobě markhrabinstwje jako leno, běchu awtochtoni katolikojo w Sakskej we wulkej wjetšinje Serbja. Pola tamnych starowěriwych, kotřiž w kurwjerchowstwje resp. (wot 1806) w kralestwje a potom w swobodnym staće bydlaču, jednaše so zwjetša wo připućowarjow abo wo konwertitow – wosebje po přestupjenju Awgusta Sylneho w lěće 1697. A tola njeprětrjechi jich ličba ženje 5 % sakskeho wobydlerstwa.

W reformowanych teritorijach wobeju Łužicow dóndže srjedź 19. lětstotka, po zběhnjenju roboćanstwa a započatku industrializacije, k rosćacej asimilaciji serbskeje mjeńšiny, kotraž jako mnohoworštowy proces hač do džensnišeho traje. Wot Wienskeho kongresa lěta 1815 słušešćej Delnja a sewjerowuchodna Hornja Łužica (z wulkej katolskej wosadu Kulow) k Pruskej. Mnozy ewangelscy duchowni so sprawnje prócowachu, zo bychu tež Serbam „bože słowo w maćeršćinje“ posrědkowali. Konkurencja konfesijow bě so wot 16. lětstotka na kulturne wuwice wuskutkowała z tym, zo spěchowše poměrnje zažne wutworjenje a zesylńenje wobeju spisowneju rěčow. „W prócowanju wo skrućenje swójskeho wěrywuznaća dóndže k wubědźowanju we wozjewjenju nabožneho pismowstwa w serbskej rěči, kotrež so na ewangelskej stronje wot statnych, na katolskej wot cyrkwinskih awtoritow zdžěla finacielnje podpěrowaše.“⁹

Etniscy Serbja we Łužicomaj njeličachu nihdy wjace hač štwórc milionu ludźi. Wokoło 1800, na spočatku moderny, steješe 200 000 serbskich protestantow 20 000 katolikam w zapadnej Hornjej Łužicy napřećo. Za tutej relaciju chowa so fenomen, kiž je tež džensa wočiwidny: Mjeztym zo su so ewangelscy Serbja w dobje modernizacije a industrializacije hač na někotre džesatki tysacow do němškeje rěče a kultury asimilowali, wuznawaše so na kóncu 20. lětstotka dale něhdže 15 000 hornjołužiskich katolikow – při oficialnej ličbje 50–60 000 Serbow – k serbskej narodności. To rěka, zo móžachu so katolscy Serbja w swojim sydlenkim rumje hač do přitomnosće přećiwu čišćej germanizacije wobarać.

Zakazy rěče ze strony stata abo cyrkwe, kotrež nastupachu wot kónca 17. lětstotka ewangelskich Serbow w Delnjej Łužicy, w Hornjej Łužicy wuwostachu abo wostachu tam bjez wuskutka. Za to eksistuja wjacore přičiny. Po měnjenju serbskeho kulturneho slědźerja Měrcina Wałdy bě wutworjenje „katolskeho miljeja“ w pozdnim 19. lětstotku, w fazy „kulturneho boja“ mjez katolskej cyrkwu a němskim statom, zamołwite za nabožnu a narodnu jednotu podjanskich Serbow. „Z katolskim miljejom škitachu so zwonkownje a wjedźechu wosrjedź dalšeho serbskeho wobydlerstwa mjenje bóle swójske žiwjenje. To měješe stabilizowacy wliw kaž na (serbske) katolske tradicije tak tež na maćernu rěč.“¹⁰ Přez tutu „dwójnu barjeru“ nabožnosće a narodnosće džělachu so serbscy katolikojo wědomje wot protestantsko-němskeje wokoliny. Woni so (hač do 1945) hłownje mjez sobu ženjachu a tworjachu „paralelnu towaršnosć“, kotraž definowaše so geografisce přez „kupowe“ položenje w strukturnje słabym, wjesnym regionje. W klóšterskich kónčinach wokoło Marijineje hwězdy pak namakachu přiřódne hospodarske wuměńjenja a přiřychu poněčim na sebjewědomju. Založowachu katolske zjednoćenstwa, přełožowachu nabožne spisy, wudawachu nowiny a časopisy. Woni zachowachu

⁹ Měrcin Wałda-Walde: Die Konstituierung des sorbischen katholischen Milieus. W: Zwischen Zwang und Beistand. Deutsche Politik gegenüber den Sorben vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart. Wud. Edmund Pech a Dietrich Scholze. Bautzen/Budyšin 2003, s. 300 sć.

¹⁰ Tež tam, str. 303.

sej swoje wšelakore nabožne naložki a swoju wuraznu ludowu pobožnosć před byrgarskim liberalizmom.

Katolscy Serbja na swojej „kupje“ wutworichu sej w 19. lětstotku, jako wuslědk serbskeho narodneho wozrodženja resp. narodneho wotučenja, potajkim swójski miljej, kiž jich před modernizaciju dolho přelutowa. „Die Kirche hatte hier ihren festen Platz und das Deutungsmonopol. Jede Öffnung wurde von ihr als Bedrohung erlebt, deshalb zog sie sich in eine katholische Sonderwelt zurück, um dort ihre Identität zu bewahren und sich von der ‚fremden‘ Welt abzugrenzen.“¹¹ Tónle miljej bě charakterizowany přez institucije kaž swójbju, towarstwa abo městnu cyrkej. Předpokłady za nowočasne cyrkwinske wuwíce nastachu w 19. lětstotku, tehdom nazhoni centralistiski katolicizm najhlubše cezury wot časa reformacije.

Konfesionelna identita katolskich Serbow so w samsnej fazy wuformowa. Hišće dolho trać měješe distanca k ewangelskim krajanam w Sakskej a Pruskej – štož plaćeše tež nawopak. Katolikojo wužiwachu maćernu rěč, kotruž wobhladowachu jako maćerne namrěwstwo; wotpołożenje tutoho poklada widžachu jako přehřešenje přećiwo božej woli, haj runjewon jako morjenje maćerje. Z tym pozběhny so rěč k bytostnemu znamjenju etniskeje identity. Serbscy duchowni podpěrowachu konsekwentnje tajku interpretaciju: „Dem sorbischen Klerus ging es nicht nur um die konservativen christlich-bäuerlichen Werte, sondern zunehmend um die Erhaltung des Sorbentums und seiner Kultur. Nach dem christlichen Gebot durfte der Mensch nicht aufgeben, was Gott geschaffen hatte.“¹² Za katolskeho měšnika steješe wěra zasadnje nad narodnosću, ale woboje ze sobu zwisowaše. Husto bě so zwěsćilo, zo wjedže pozhubjenje jedneje zwjetša tež k spušćenju druheje komponenty identity. Samo hdyž njeđže tu wo zakonitosć, wobkrućeja historiske nazhonjenja generelnje tajku tendencu.

Čmowy kapitl tworješe tež za katolskich Serbow doba nacionalsocializma. „Aus nationalen und politisch-ideologischen Gründen konzentrierte sich die NS-Sorbenpolitik schon ab 1933 auf die katholischen Gemeinden. Das äußerte sich zunächst vor allem im Schulwesen. Frühpensionierungen bzw. Versetzungen von Pädagogen waren beliebte Maßnahmen zur Verunsicherung und Einschüchterung der Lehrerschaft.“¹³ Po wšelakich rozestajenjach mjez statom a katolskej (kaž tež ewangelskej) cyrkwu přesadži biskop Legge kónc 1940 dwanaće fararjow resp. kapłanow na čišć wyšnosće z katolskeje Łužicy do němskich kónčin biskopstwa.¹⁴ Hižo w léće 1937 bě narodna organizacija Domowina nowe wustawki wotpokazała, w kotrychž mějach so jeje člonoj jako „wendisch-sprechende Deutsche“ definować. Na to buchu wšitke zjawne politiske a kulturne aktiwity zakazane, lěto pozdžišo tež serbska wučba. W cyrkwinskih zarjadowanjach, kaž w derje wopytanych kemšach, je so serbsčina najdlěje wužiwała – dolhož serbscy fararjo we wosadach skutkowachu.

W swojej zlě wuwolanej deklaraciji „Einige Gedanken über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten“ bě wjednik SS Heinrich Himmler w meji 1940 tež „džěle

¹¹ Martin Walde: Gestaltung sorbischer katholischer Lebenswelt. Eine Diskursanalyse der religiösen Zeitschrift „Katolski Posol“ zwischen 1863 und 1939. Bautzen/Budyšin 2000, s. 14.

¹² Martin Walde: Das katholische Milieu im Umbruch. Untersuchungen am Beispiel der Lausitz und des Eichsfelds. W: Lětopis 47 (2000) 2, s. 99.

¹³ Edmund Pech: Auswirkungen des Nationalsozialismus auf die zweisprachigen katholischen und evangelischen Kirchgemeinden in der Oberlausitz. W: Stätten und Stationen religiösen Wirkens ..., op. cit., s. 314.

¹⁴ Pfr. Birgit Mitzscherlich: Diktatur und Diaspora. Das Bistum Meißen 1932–1951. Paderborn etc. 2005, s. 341–347.

Serbow a Wendow“ wonej „mjenjehódnej ludności“ přiličil, kotraž měješe so – kaž na př. Polacy – po dobytej wójnje jenož za čezku čelnu džělawosć zasadźować: „Diese Bevölkerung wird als führerloses Arbeitsvolk zur Verfügung stehen und Deutschland jährlich Wanderarbeiter und Arbeiter für besondere Arbeitsvorkommen (Straßen, Steinbrüche, Bauten) stellen.“¹⁵ Cyle rigoroznje wustupowaše NS-režim přećiwo serbskim antifašistam – kritiskich wuprajenjow dla tohorunja přećiwo kapłanej při Drježdžanskej Dwórskej cyrkwi Alojsej Andrickemu. 1941 bu zajaty a pozdžišo do kaceta w Dachauwje zapokazany, hdžež wumrě w februarje 1943 jako martrar. (Za swjatki 2011 wočakuje Drježdžansko-Mišnjanske biskopstwo jeho zbóžnoprajenje.) „Serbska politika“ Třećeho reicha bě hłownje přećiwo serbskim katolikam wusměřena, dokelž wobydlaču woni kompaktny teritorij a pokazowachu stabilnu narodnu identitu.

W NDRskim času (1949–1990) zmóžni cyrkej něšto kaž napřečiwnu zjawnosć, opozicionelne mocy namakachu w njej swój přebytěk. Katolscy Serbja wobchowachu swoju rěč a tradiciju, při čimž wědźachu statne spěchowanje w zmysle svojich přeswědčenjow wužiwać. Nabožne naložki kaž křižerstwo zakitowachu wuspěšnje přećiwo statnej reglementaciji. Hdyž „socialistiska“ Domowina hišće 1989/90 za nowym konceptom narodnostneje politiky pytaše, angažowachu so mnozy katolscy Serbja – pódla svojich ewangelskich krajanow – w Serbskej narodnej zhromadźiznje, kotraž demokraciju na bazy wupruwowaše.¹⁶

Politiski přewrót přinjese Serbam wjele noweho, dotal njeznateho w politice a hospodarstwje, w kublanju a kulturje. Socialny system jako cykľ so přeměni. Z distancy dweju lětdžesatkow hodži so mjeztym sudzić, zo njewjedže swobodno-demokratiski porjad z wukonliwym wičnym hospodarstwom awtomatisce k skrućenju narodnych mjeišin abo małych ludow. Runje katolscy Serbja džensa najbóle wobžaruja, zo njeje so we wotewrjenej, pluralistiskej towaršnosći poradziło přirodnu asimilaciju přetorhnyć; tak mjenowany modelowy projekt WITAJ w pěstowarnjach a šulach spyta ju znajmjeńša „zaborzdzić“.¹⁷

Kaž naprašowanja dopokazuja, je tež mjez katolskimi Serbami w zańdženych lětach diferencowanje postupiło. Rozdžěle sahaja čim hlubšo, čim mlódši woprašani su: „Die Wandlungen in der traditionellen Lebensweise und in den Anschauungen sind komplexeren Veränderungen in der Moderne geschuldet. [...] Das gesamte gesellschaftliche Gefüge, alle bisherigen Strukturen werden hinterfragt und neu bewertet“¹⁸, bě Měrcin Walda hižo 1993 zwěsćił. W poměrje k statej „faluje“ nětko ideologiski čišć, kiž bě w realnym socializmje katolski miljej zjednočil. Statne zarjadnistwo přewza samo wěšte funkcije, kotrež dyrbeje cyrkej prjedy sama spjelnić: na př. zběranje cyrkwinškeho dawka, organizowanje nabožneje wučby abo zawěšćenje přidatnych swjatych dnjow (tak w Sakskej). Hač dotal tworještej nabožina (tu: katolicizm) a narodnosť jednotu, dvě stronje jedneje medalje. Narodnje wědome kruhi prócuja so dale wo zdžerženje a skrućenje tutoho zwiska.

¹⁵ Martin Kasper/Jan Šolta: Aus Geheimakten nazistischer Wendenpolitik. Bautzen/Budyšin 1960, s. 57–60.

¹⁶ Přir. Martin Kasper: Die Lausitzer Sorben in der Wende 1989/1990. Ein Abriss mit Dokumenten und einer Chronik. Bautzen/Budyšin 2000, wos. s. 15–21.

¹⁷ Přir. 10 lět modelowy projekt Witaj/10 Jahre Modellprojekt Witaj. 1998–2008. Wud. Ludmila Budarjowa, Serbske šulske towarstwo z. t., Budyšin 2008.

¹⁸ Martin Walde: Die Wende – Hoffnung für die katholische sorbische Lausitz? W: Lětopis 40 (1993) 3, s. 43.

W historiskej perspektiwje twarjachu katolscy Serbja w zwjazanosći nabožneho wuznaća a narodneje identity swój duchowny fundament. Na tutej bazy sta so jich poměrnje mały, nic wšudže zwisowacy sydlenski rum, „katolska serbska Łužica“¹⁹, z jadrowej kónčinu cyłego etnikuma. Tam wosta narodna a nabožna substanca w 19. a 20. lětstotku tak kruta a dospołna kaž w žanym druhim džělu Hornjeje abo Delnjeje Łužicy.

Přichod pokaza, kak móža so katolscy Serbja towaršnostnemu wuwicu přiměrić, kotrež džzensnišu realitu w Němskej a Europje w přiběracej měrje postaja.

¹⁹ Přir. dale aktualny wobrazowy zwjazk podobneho titla, kotryž wudaštaj Měrcin Salowski a Rudolf Kilank hižo 1976 w němskej rěči w Lipsčěanskim nakładnistwje swj. Bena: „Katholische sorbische Lausitz“.